

М.В. Кравченко,
молодший науковий співробітник
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

АФРИКАНСЬКИЙ СОЮЗ: ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

В статті пропонується аналіз історії становлення головної інтеграційної організації на африканському континенті – Африканського Союзу (АС). Визначено основні етапи створення АС, причини та наслідки переформатування Організації Африканської Єдності (ОАЄ), започаткованої 1963 р., в чинний сьогодні АС. Проаналізовано рішення останніх Асамблей АС, покликаних сприяти інституційній реформі організації та пришвидшити досягнення цілей, поставлених «Порядком денним-2063».

Ключові слова: Африканський Союз (АС), Організація Африканської Єдності (ОАЄ), інтеграція, історія Африки.

The African Union: the Main Phases of Development and Modern Challenges

The article analyzes the formation history of the main integration organization on the African continent – the African Union (AU). The main stages of creation of the AU, the causes and consequences of the Organization of African Unity (OAU, established in 1963) transformation into the modern African Union are determined. The decisions of the latest AU Assemblies, aimed to promote the institutional reforms and to faster the “Agenda 2063” program’s goals realization are analyzed.

Key words: the African Union (AU), Organization of African Unity (OAU), integration, African history.

Африканський Союз сьогодні є ключовим актором інтеграційних процесів на африканському континенті, діяльність якого покликана сприяти вирішенню складних соціально-економічних та політичних проблем у даному регіоні. Зважаючи на прогнози передових дослідницьких центрів щодо перспективи перетворення Африки на головне джерело світового приросту трудових ресурсів, купівельного попиту та природних можливостей розвитку для економіки світу у найближчі десятиліття [1, с. 125], дослідження історії та сьогодення провідної африканської організації є вельми актуальною.

Історичні витoki становлення інтеграційних процесів в Африці сягають першої половини ХХ ст. на засадах економічних зв'язків британських та французьких колоній на континенті [2, с. 301]. Проте справжній «інтеграційний бум» у регіоні розпочався з настанням незалежності африканських країн у 60-х рр. ХХ ст. і посиленням інтеграційних процесів в світі в цей же період. Важливим кроком у цьому напрямку стало утворення Організації африканської єдності (ОАЄ) у 1963 р. В основі діяльності ОАЄ було проголошено політику імпортозаміщення та «покладання на власні сили». Закріплення у Статуті ОАЄ ідеї регіоналізму стало важливим кроком до пожвавлення інтеграційних процесів в Африці.

1960-ті – 1970-ті рр. слід розглядати як перший загальнорегіональний етап розвитку інтеграційних процесів на континенті. Процес інтеграції розглядався як дієвий механізм подолання економічних проблем. Крім того, країни регіону мали і політичну мету – позбутися залежності від колишніх метрополій. Однак ідея панафриканізму в цей період так і не оформилась у політичний союз, адже на заваді цьому стали великий розрив у рівнях доступу до ресурсів, багаточисельні етнічні групи, мовне різноманіття, наявність острівних держав і країн, що взагалі не мають виходу до моря. В результаті протиріччя між країнами призводили до акцентування на політиці поваги суверенітету країн та територіальної цілісності [3, с. 36]. Саме тому, результати діяльності ОАЄ мали більш формальний характер, інтеграційні об'єднання, створені за її програмами, розглядались лише як інструмент лібералізації торгівлі та сприяння економічному розвитку африканських країн.

Істотне пожвавлення інтеграційних процесів в Африці спостерігалось у 80-х рр. ХХ ст. Поштовхом для цього стало прийняття на другій надзвичайній Асамблеї ОАЄ так званого «Лагоського плану дій» (м. Лагос, 1980 р.). Його основною метою було подолання економічної та соціальної відсталості країн африканського континенту [4]. Задля цього

було вирішено сформувати Панафриканський загальний ринок, сприяти індустріалізації економік країн, консолідувати вже наявні економічні інтеграційні об'єднання в Африканське економічне співтовариство (African Economic Community, АЕС) (угоду про створення якого підписали пізніше, у 90-х рр. ХХ ст.).

На виконання поставленого плану було запропоновано створити три інтеграційні об'єднання: на Заході Африки – Економічне співтовариство країн Західної Африки, ЕКОВАС (Economic Community of West African States, ECOWAS) у складі 15 країн: Бенін, Буркіна-Фасо, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Кот-д'Івуар, Кабо-Верде, Ліберія, Малі, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Того); на Сході та Півдні – Економічне співтовариство країн Східної та Південної Африки, КОМЕСА (Economic Community of East and South Africa, COMESA) у складі 19 країн: Бурунді, Демократична республіка Конго, Джибуті, Зімбабве, Замбія, Єгипет, Кенія, Коморські острови, Лівія, Маврикій, Мадагаскар, Малаві, Руанда, Свазіленд/Есватіні, Сейшельські острови, Судан, Уганда, Еритрея та Ефіопія); та у Центрі – Економічне співтовариство країн Центральної Африки, ЕККАС (Economic Community of Central African States, ECCAS) у складі 11 країн: Ангола, Бурунді, Камерун, Центральноафриканська республіка, Республіка Конго, Демократична республіка Конго, Габон, Екваторіальна Гвінея, Сан Томе і Принсіпі, Чад, Руанда.

Після узгодження «Лагоського плану дій» важливим етапом для розвитку інтеграційних процесів в Африці стало підписання у 1991 р. Абуджійського договору. Саме за цим договором було поставлено мету сформувати упродовж 34 років Африканське економічне співтовариство та виконання наступних завдань:

- сприяння розвитку матеріальних та людських ресурсів;
- досягнення економічної стабільності;
- підвищення добробуту населення;
- поетапне формування Африканського економічного співтовариства [5].

З часом ідея формування Африканського економічного співтовариства еволюціонувала у переформатування діяльності всієї Організації Африканської Єдності. Контroversійний лівійський лідер Муаммар Каддафі першим висловив думку про необхідність трансформації ОАЄ в 1998 р., закликавши до економічного об'єднання на засадах конфедерації. Ідею активно обговорювали та розробляли і в липні 1999 р. на 35-й сесії Асамблеї ОАЄ в Алжирі, й під час надзвичайного саміту ОАЄ в Сірті (Лівія) у вересні 1999 р. Саме під час останнього

країни-учасниці ОАЄ затвердили Декларацію щодо необхідності формування Африканського Союзу (АС) та активізації інтеграційних процесів.

За Установчою угодою «Про Африканський Союз» (2000 р.) відбулась трансформація ОАЄ в АС. Головною відмінністю новоствореного Африканського Союзу від колишньої ОАЄ стала зміна характеру інтеграційної спрямованості. Якщо ОАЄ ставила на меті політичну інтеграцію з метою гарантування національної безпеки та територіальної цілісності, то АС – економічну інтеграцію задля згуртованості та розвитку співпраці між країнами континенту [3, с. 38]. Оскільки початкова ідея ОАЄ ще у 1960-1970-х рр. виявилась недосяжною, то формування АС на більш прагматичних та реальних засадах слід вважати справді проривним кроком вперед щодо розвитку інтеграційних процесів у досліджуваному регіоні.

Остаточне оформлення Африканського Союзу відбулось 9 липня 2002 р., столиця Ефіопії Аддис-Абеба була визначена його адміністративним центром. На сьогодні АС нараховує 54 країни – тобто усі 54 незалежні держави африканського континенту (разом із залежними територіями в Африці нараховується 62 країни). Принагідно слід відзначити, що у 2000 р., коли затверджували Установчу угоду «Про Африканський Союз», ідею підтримали усього 27 країн з 53 незалежних країн, що входили на той час в ОАЄ [6]. Отже, починаючи від 2000 р. АС зумів довести свою ефективність та доцільність існування, чим привабив до членства всі африканські країни.

Так, одним із перших інтеграційних кроків від АС було прийняття у 2001 р. ініціативи «Нове партнерство для розвитку Африки», НЕПАД (New Partnership for Africa's Development, NEPAD). В рамках НЕПАД були проголошені наступні цілі: збільшення ВВП країн АС, розвиток людського капіталу, розвиток сільського господарства, заохочення іноземних інвестицій, спрощення доступу на ринок товарів. Своєю чергою, НЕПАД з'явилась на основі попередніх програм Омега (пріоритетний розвиток сільського господарства, охорони здоров'я та інфраструктури) та Програми партнерства з економічного розвитку Африки (заохочення іноземних інвестицій, вирішення міжафриканських конфліктів, фінансова допомога, вирішення проблеми зовнішніх боргів) [3, с. 298-299]. Для реалізації НЕПАД у 2009 р. була прийнята Інтеграційна програма-мінімум. Вона стала інструментом об'єднання наявних інтеграційних утворень та посилення економічних зв'язків між країнами. Програма складалась з 11 пріоритетних сфер для інвестицій, як-от: інфраструктура, енергетика,

сільське господарство, вільний рух товарів, послуг, капіталу, осіб, наука та технології, соціальна сфера.

Від часів заснування Африканського Союзу та прийняття ініціативи НЕПАД відбулось ще декілька програмних змін щодо розвитку інтеграційних процесів на всьому африканському континенті. Так, була прийнята Програма інфраструктурного розвитку Африки до 2040 р., «Порядок денний-2063» у 2013 р., «Загальна африканська позиція» у 2014 р. [6].

Важливим нам видається відзначити й останні рішення АС, прийняті на двох сесіях Асамблеї глав держав і урядів в Аддис-Абебі у 2018-2019 рр. Так, 18-19 листопада 2018 р. на 31-й сесії Асамблеї було розглянуто і затверджено інституційну реформу АС, яка розроблялась від 2016 р. Зокрема, було прийнято рішення про скорочення з 8 до 6 департаментів Комісії Африканського Союзу. Крім того, ще у 2013 р. структуру вже згадуваної НЕПАД (ініціативи «Нове партнерство для розвитку Африки») було вирішено трансформувати в Агентство з розвитку, яке буде координувати виконання пріоритетних соціально-економічних інтеграційних проектів в рамках стратегічної програми «Порядок денний-2063» [6].

Асамблея окремо акцентувала необхідність більш чіткої узгодженості в роботі Комісії Африканського Союзу загалом та регіональних економічних співтовариств зокрема. Методом такого узгодження було обрано спільне планування та фінансування загальноафриканських проектів, що має допомогти уникнути дублювання зусиль та неузгодженості, що призводить до зайвих витрат. Була прийнята також резолюція щодо неухильності сплати річних внесків членами Африканського Союзу, відрахування кожною державою 0,2 % від річного податку на експорт для поповнення Фонду миру, що має на меті фінансувати миротворчі операції (планують зібрати таким чином 1,2 млрд дол.) [7, с. 60].

За спостереженнями самих членів АС, зазначені кроки є тільки початком складного процесу реформування Африканського Союзу. Досі лишаються невирішеними багато суперечок, зокрема щодо делегування цій організації частини прав, особливо стосовно внутрішньої безпеки.

Реформаційна робота була продовжена 10-11 лютого 2019 р. на черговій 32 сесії Асамблеї АС. Під час даної зустрічі, крім обговорення інституційної реформи, були прийняті рішення щодо оптимізації механізмів врегулювання проблем міграції та кризових ситуацій на континенті: були вирішено створити Регіональний центр з обміну

інформацією та міграційних потоків та Африканський центр спостереження за еміграцією. Суттєво були розширені повноваження Ради миру та безпеки в урегулюванні збройних конфліктів. Таким чином, в останні роки відбувається істотне посилення Африканського Союзу на політичному рівні [7, с. 61].

Окрему увагу було приділено економічній інтеграції. Асамблеєю було проголошено, що очікується активне просування африканської Континентальної зони вільної торгівлі (дорожня карта зі створення якої затверджена у 2012 р.), а також налагодження механізму самостійного забезпечення бюджету АС. Останній аспект дуже важливий для збереження посилення самостійності в прийнятті важливих рішень організації та незалежності від іноземних дотацій.

Таким чином, історію становлення Африканського Союзу цілком обґрунтовано починати зі створення Організації Африканської Єдності (ОАЄ) у 1963 р. Важливі рішення для посилення ефективності даного об'єднання загалом та інтеграційних процесів в Африці зокрема, були прийняті в рамках «Лагоського плану дій» 1980 р. та Абуджійського договору 1991 р. Переформатування ОАЄ в Африканський Союз відбулось на основі ідеї про необхідність підтримки згуртованості держав-учасниць у вирішенні спільних соціально-економічних і політичних проблем та розвитку співпраці між країнами континенту упродовж 1998-2002 рр. Підтримка АС на сьогодні вже всіма африканськими країнами доводить доцільність такого реформування центрального інтеграційного об'єднання в Африці.

Своєю чергою, останні саміти Африканського Союзу показали, що організація є досить ефективною, здатною до формування власної політики та пошуку відповідей на складні питання. Хоча не завжди вдається знайти компромісні рішення та виконати поставлені завдання у повному обсязі в певний термін, на сьогодні в країн-учасниць є великий потенціал реально сприяти вирішенню багатьох регіональних проблем, побудови сильної структури організації, налагодження конструктивної співпраці та вирішення соціально-економічних проблем.

Використані джерела та література:

1. Гура В.К. Субсахарська Африка в XXI ст.: чинники господарського прогресу і перспективи співпраці з Україною. Гілея: науковий вісник. 2014. Вип. 84. С. 124-130.
2. Костюнина Г.М. Интеграция в Африке. Международная экономическая интеграция. Под ред. Н.Н. Ливенцева. Москва: Экономистъ, 2006. С. 297-320.
3. Костюнина Г.М. Интеграционные процессы в Африке: история и современный этап. Российский внешнеэкономический вестник. 2016. № 4. С. 34-50.

4. Lagos Plan of Action for the Economic Development of Africa 1980-2000. Reprinted by the OAU. URL:
https://web.archive.org/web/20070106003042/http://uneca.org/itca/ariportal/docs/lagos_plan.PDF.
5. Treaty Establishing the African Economic Community. URL:
<https://au.int/en/treaties/treaty-establishing-african-economic-community>.
6. African Union: Overview. URL: <https://au.int/en/overview>.
7. Немченко В. Африканский Союз на пути обновления. Азия и Африка сегодня. 2019. № 5. С. 60-61.